OM BILDANDET AV DYADER

Jan Trost

Uppsala 1966

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/IA41550018_0032

OM BILDANDET AV DYADER

av

Jan Trost
fil. lic.

AKADEMISK AVHANDLING

som med vederbörligt tillstånd
av Samhällsvetenskapliga Fakulteten vid Uppsala Universitet
för vinnande av filosofie doktorsgrad
framlägges till offentlig granskning å sal IX
lördagen den 21 maj 1966 kl. 10.

Uppsala 1966
APPELBERGS BOKTRYCKERI AB

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK
- LEIDEN -

OM BILDANDET AV DYADER

Jan Trost

Uppsala 1966

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK
- LEIDEN -

Uppsala 1966. Appelbergs Boktryckeri AB

Innehållsförteckning

Förord	5
En modell för bildandet av dyader	7
Sammanfattning av ingående artiklar	18
Summary	27

Förord

Den forskning som här presenteras i sammanfattning har utförts vid Sociologiska Institutionen vid Uppsala Universitet med ekonomiskt bistånd från Statens Råd för Samhällsforskning och Uppsala Universitet (anslaget för främjande av ogradueradе forskares vetenskapliga verksamhet och anslaget för databehandling).

Vid genomförandet av mitt arbete har jag fått mycken hjälp, uppmuntran och inspiration framför allt av mina lärare professor Torgny T Segerstedt och professor Georg Karlsson till vilka jag riktar ett varmt tack.

Jag är också stor tack skyldig många svenska och utländska kolleger för deras intresse vid diskussioner av delprojekten. Speciellt tackar jag fil lic Sonja Calais för i synnerhet konstruktiv kritik som hon bidragit med såväl vid projekteringsstadierna som vid manuskriptdiskussioner.

Många personer och institutioner har hjälpt mig i mitt arbete genom stort tillmötesgående och genom råd och dåd i praktiska frågor. Att här tacka dem alla skulle föra alltför långt. Militärpsykologiska Institutet med dess befattningshavare och dess chef, docent Jan Agrell, har i vissa stadier på värdefullt sätt bidragit med möjligheter att skaffa försökspersoner. Docenterna G Eklund och B Rosén har givit värdefull hjälp med de statistiska problemställningarna. Assistent Torsten Åström har med stor kunnighet och finess biträtt vid datainsamling.

Kontorspersonalen vid Sociologiska Institutionen har hjälpt mig på många sätt och därigenom underlättat arbetet väsentligen för vilket jag tackar.

Slutligen tackar jag min hustru för det stöd hon givit mig under avhandlingsarbetet och för den hjälp hon bistått med vid diskussioner rörande såväl innehåll som utformning av mina arbeten.

Uppsala i april 1966

J T

Denna framställning utgör en sammanfattning av följande av författaren publicerade arbeten:

U1 Symbolic Environment and Liking. Acta Sociologica 7, 1964, sid 179—192,

U2 Mate-selection, Marital Adjustment and Symbolic Environment, Acta Sociologica 8, 1964, sid 27—35,

U3 Coalitions in Triads. Acta Sociologica 8, 1965, sid 226—243,

U4 Om makeval och prediktion av äktenskaplig anpassning, Sociologisk Forskning 2, 1965, sid 177—188,

U5 Några makevalsdata; komplementaritet. Sociologisk Forskning, 3, 1966, sid 56—72,

U6 Några makevalsdata; homogami och perceptionshomogami. Sociologisk Forskning 3, 1966, sid 105—130

En modell för bildandet av dyader

Sociologi består till icke oväsentlig del av teori om mänskliga grupper och beteenden inom grupper. Ett betydelsefullt område inom sociologin är således teorier om hur man blir medlem i olika grupper.

Åtminstone två huvudtyper av motiv finns till varför man blir medlem i en given öppen grupp. Ett av dem är att man önskar komma in i gruppen därför att man vill nå ett bestämt mål genom grupptillhörigheten; man önskar sig t. ex. till en ny arbetsgrupp för att få ett bättre betalt arbete eller för att man därigenom får en bättre bostad. Det andra huvudskälet är att man väljer en given grupp därför att man attraheras av en eller flera av dess medlemmar; man söker sig exempelvis till en vänskapsgrupp därför att man gillar de andra medlemmarna i just den gruppen. Dessa båda motiv kan givetvis föreligga samtidigt. Man söker sig till en viss arbetsgrupp dels för att få bättre lön, dels för att man gillar de nya arbetskamraterna.[1])

Denna avhandling berör huvudsakligen bildandet av öppna grupper där motivet är den personliga attraktionen (individuella känslomål). En begränsning har dessutom skett till bildandet av dyader, d. v. s. grupper bestående av två individer. Den teoretiska modell som här presenteras bygger på de teoriavsnitt och resultat, som finns redovisade i U1—U6. Min målsättning har hela tiden varit att söka efter, analysera och belysa de mekanismer och skeenden som föreligger i den valprocess, som resulterar i bildandet av dyader — d. v. s. grupper bestående av två medlemmar. Arbetssättet har varit att kontinuerligt pröva vissa teoriavsnitt var för sig.

Det finns flera anledningar till att studera just bildandet av dyader. En av dessa är att dyaden är den minsta grupp som finns

---

[1]) Segerstedt talar om gruppmål och individuella mål, vilka båda kan delas upp i handlingsmål och känslomål. Ovanstående anknyter till individuella handlingsmål respektive känslomål. *Segerstedt, Torgny T:* The Nature of Social Reality, Lund, 1966, s 79 ff, och *Segerstedt, Torgny T:* Den akademiska gemenskapen, Uppsala, 1966, s 44—45).

och att den därigenom är lämplig att använda såsom utgångspunkt för studiet av bildandet av större grupper. Ett dylikt tillvägagångssätt är från vetenskapsteknisk synpunkt rimligt även om utvidgning till grupper med flera medlemmar komplicerar bilden avsevärt. En annan anledning till att studera bildandet av dyader är mera praktiskt betonad i sådan mening att tillämpningsområden utanför vetenskapen tillförs idéer.

De dyadtyper för vilka data presenteras i artiklarna är äktenskapsdyaden, en kamratdyad och en experimentell dyad i en spelsituation. Det är för mig uppenbart att en ökad kunskap om mekanismerna i processen vid val av make/maka, val av fritidskamrater av olika slag, arbetskamrater etc. är av stort värde. Min avsikt har varit att erhålla ökad kunskap inom detta område och min förhoppning är att denna forskning ger sådan kunskap.

En individ A har möjlighet att kommunicera med ett givet antal andra individer även om möjligheten inte alltid utnyttjas. Detta givna antal individer begränsas huvudsakligen av A:s geografiska avstånd från dem samt hans sociala vane- och beteendemönster. Det är uppenbart att man på grund av de geografiska (rumsliga) avstånden inte träffar en mängd människor därför att de bor, arbetar etc. i ett annat land, en annan stad, en annan stadsdel etc., andra träffar man någon gång och andra åter träffar man ofta därför att det rumsliga avståndet inte är så stort. De sociala vane- och beteendemönstren begränsar antalet människor med vilka man har kommunikationsmöjlighet genom att man har t. ex. olika arbetstider, äter på olika slag av matställen, går på olika slags nöjestillställningar.

De sociala vane- och beteendemönstren är uppbyggda utifrån människans givna fysiskt-psykiska struktur genom normer och förväntningar med tillhörande belöningar-bestraffningar i de grupper man tillhör. I den utsträckning normerna och förväntningarna är stratabundna är också de sociala vane- och beteendemönstren stratabundna. Härigenom kan man vänta sig att de människor med vilka en individ har kommunikationsmöjlighet liknar denna i fråga om social stratatillhörighet och vissa vanor och beteenden mera än vad andra gör. Härtill kommer att människor inom ett givet rumsligt avstånd från varandra ofta liknar varandra mera än vad de liknar personer bortom detta avstånd beroende på t. ex. homogen bostadsmiljö.

Människor med vilka kommunikationsmöjligheten är noll eller praktiskt taget noll kan man rimligen inte bilda en dyad tillsammans med. En del av de människor med vilka man har kommunikationsmöjligheter ingår i ett fält av valbara med avseende på den givna dyadtypen. Avgränsningen av detta fält sker genom individens perception av normer och förväntningar i sin sociala miljö med avseende på den aktuella dyadtypen. Om vi talar om personen A i samband med bildandet av t. ex. en äktenskapsdyad så ingår inga män i fältet om A är en man. Kvinnor som är mycket äldre än A ingår ej heller om han varseblir att normer eller förväntningar finns att en man inte får eller bör gifta sig med en kvinna som är avsevärt äldre än han själv etc.[1])

Genom dessa mekanismer som bestämmer kommunikationsmöjligheterna och fältet av valbara kan många av de homogamitendenser, som man funnit i olika undersökningar, förklaras helt eller delvis (jfr U2 och U6). I de efterföljande uppsatserna har jag utgått från att människorna har haft kontakt- och valmöjligheter. Vilka faktorer har då bestämt valet? Jag försöker beskriva en modell, som skall vara generellt giltig även om man måste specificera vissa variabler beroende på vilken dyadtyp det är fråga om. Min modell handlar till väsentliga delar om attraktion och perception av andra människor. Det är uppenbart att både attraktionen och perceptionen kan vara såväl medveten som omedveten.

En del av människorna inom fältet av valbara med avseende på den aktuella dyadtypen attraheras man av och man kan här tala om grader av attraktion. Dessa bestäms av A:s perception av individerna i fältet av valbara med avseende på fem faktorer, nämligen a) A:s likhet i sybolmiljöhänseende med B, C, D. . ., b) andra likheter mellan A och B, C, D. . ., c) graden av komplementaritet med avseende på vissa personlighetsbehov mellan A och B, C, D. . ., d) hur attraherad B, C, D. . . är av A samt e) vissa för den aktuella dyadtypen relevanta egenskaper hos B, C, D. . .

a. A:s likhet i symbolmiljöhänseende med B, C, D. . . Jag har diskuterat symbolmiljö och symbolmiljölikhet i U1, U2 och U3. Data rörande symbolmiljö och dess betydelse för attraktionen mellan män-

---

[1]) jfr U4 och Trost, Jan: Om vigselsätt och upplevda normer rörande makeval, Uppsala 1966 (manus)

niskor och för bildandet av dyader finns redovisade i U1 och U3. Med symbolmiljö avses den mening, som orden — symbolerna — har för en person och med ett ords mening menas det objekt till vilket ordet är knutet, det beteende som är associerat med ordet samt den känsla som ordet är förknippat med. Mina studier av symbolmiljöns betydelse bygger på Segerstedts teori om symbolmiljö. För personer som lever i samma symbolmiljö har orden samma mening och symbolmiljön antages vara uppbyggd i den eller de grupper man tillhör. Likhet i symbolmiljö är belönande dels därför att man då uppenbarligen "talar samma språk" och missförstånd undvikes, dels ock därför att man då har likartade emotiva reaktioner vilket också är belönande och en känslomässig funktion kan sägas uppfyllas. Detta innebär att A attraheras av B, C, D... om A lever i samma symbolmiljö som B, C, D... och om de lever i olika symbolmiljö så attraheras A inte av B, C, D... I modellen har jag fört in perceptionen av symbolerna mellan attraktionen och symbolmiljölikheten därför att vid kommunikationen mellan A och B de två varseblir varandras symboler.

Data i U1 och U3 rörande symbolmiljöns betydelse för gruppbildningen kan mycket väl tolkas så att de stöder det berättigade i att inplacera symbolmiljölikheter i modellen och begränsningen att symbolområdena skall vara relevanta för dyadtypen ifråga. Här finns dock inget mått på A:s perception av B:s symboler utan endast på A:s och B:s symbolmiljö. Om antagandet om symbolmiljöns betydelse är riktigt så råder dock stor överensstämmelse mellan den verkliga symbolmiljön och perceptionen av den efter en tids kommunikation.

b. A:s perception av likhet med B, C, D... Tankegångar om betydelsen för gruppbildning av perceptionen av likhet med andra människor har förts fram i U3, U4 och U6.

Bakom antagandet att om A percepierar många likheter med B, C, D... så blir A mera attraherad av B, C, D... jämfört med om han endast percepierar få likheter, ligger följande resonemang. Människan strävar efter att erhålla belöningar och att undvika bestraffningar. Eftersom normer direkt eller genom sanktioner ofta är utsagor om att man skall likna andra människor, så upplevs likhet belönande. Ofta kan man inte skilja mellan normföreskrivna och icke normföreskrivna likheter. Därför attraheras man av och strävar man efter att umgås med dem man percepierar likheter med. På samma sätt som

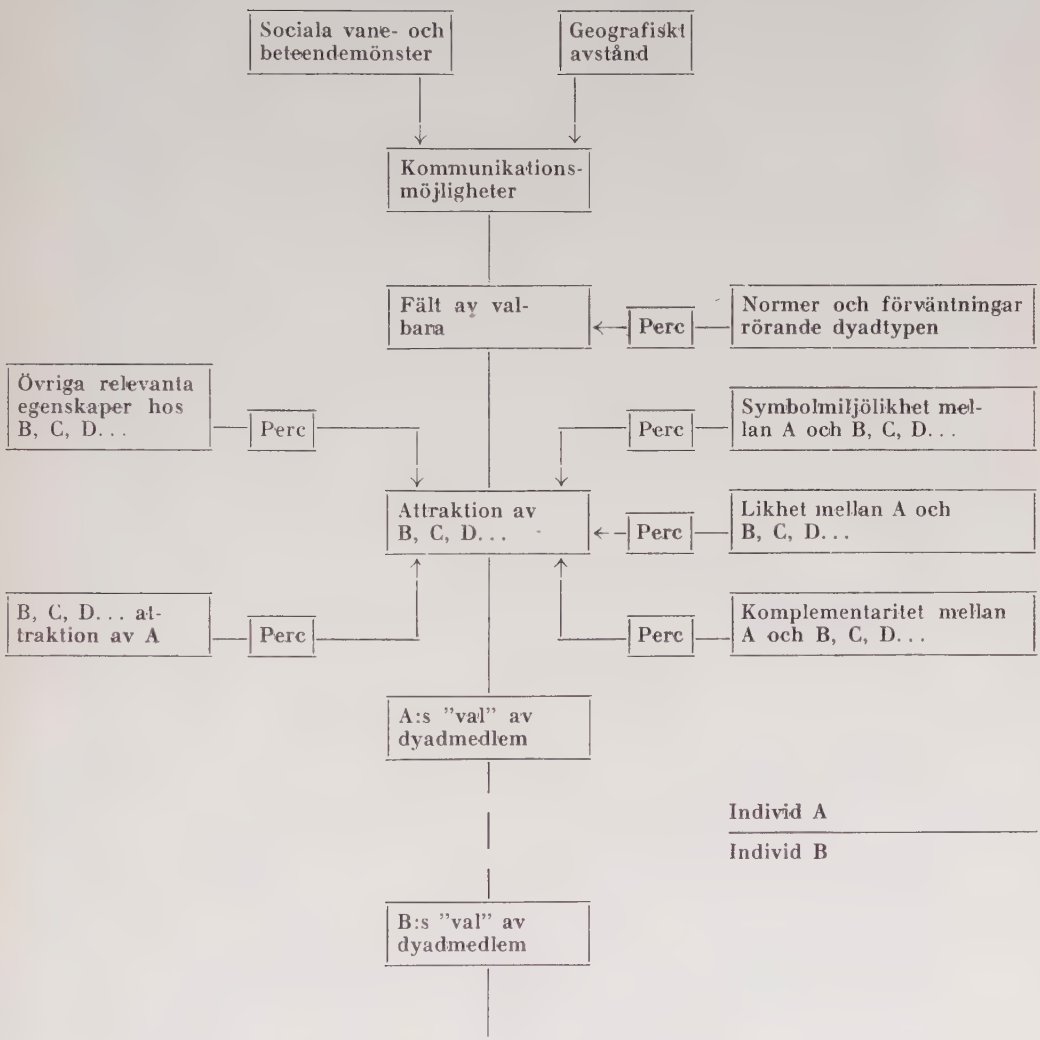
Sociala vane- och beteendemönster
Geografiskt avstånd
Kommunikations-möjligheter
Fält av val-bara
Perc
Normer och förväntningar rörande dyadtypen
Övriga relevanta egenskaper hos B, C, D...
Perc
Perc
Symbolmiljölikhet mellan A och B, C, D...
Attraktion av B, C, D...
Perc
Likhet mellan A och B, C, D...
B, C, D... attraktion av A
Perc
Perc
Komplementaritet mellan A och B, C, D...
A:s "val" av dyadmedlem
Individ A
Individ B
B:s "val" av dyadmedlem

symbolmiljön är uppbyggd i den eller de grupper man tillhör är dessa föreställningar om likhet uppbyggda genom grupptillhörigheten. Data rörande detta finns i U3 där percepierad likhet antages föreligga med avseende på styrka i en spelsituation och i U6 där perceptionshomogami behandlas med avseende på en uppsättning personlighetskarakteristika.

De presenterade data speciellt i U6 men också i U3 rörande betydelsen av perceptionen av likhet för gruppbildning kan mycket väl tolkas så att de stöder det berättigade i att inplacera perceptionen av likhet i modellen. För svaret på frågan om inom vilka områden likheten skall föreligga ger de aktuella data ingen hänvisning. Grunderna för antagandet om perceptionslikhetens betydelse visar dock att det är rimligt förmoda att såväl sociala- som personlighetskarakteristika är relevanta. Diskrepansen mellan verkliga likheter och varseblivna är rimligen mindre då egenskaperna är lätt iakttagbara och relativt okomplicerade (jfr U6). Givetvis kan också den använda mätmetoden i viss mån förstora skillnaderna.

c. Graden av komplementaritet med avseende på vissa personlighetsbehov mellan A och B, C, D... Teorin om komplementära behov behandlas i U2, U4 och U5. Data rörande komplementaritet beträffande vissa personlighetsbehov och dess betydelse för makeval finns i U5. Winch utgår i sin teori om komplementära behov från att det finns vissa personlighetsbehov som är sådana att endast personer med motsatta behov kan tillfredsställa dem. En man och en kvinna, som väljer varandra till make/maka, uppvisar enligt Winch komplementära behov. Det tycks finnas två personlighetsbehov som är grundläggande för alla berörda behov; dessa två är variabeln dominans-undergivenhet och variabeln "nurturance-receptiveness" (jfr U5). Jag skall inte här gå in på hur Winch härlett antagandet utan presentera en sammanfattning av det. Eftersom vissa personlighetsbehov är sådana att endast personer med motsatta behov kan tillfredsställa dem och eftersom vid tillfredsställelse av dessa behov båda personerna tillfredsställs så strävar man efter att umgås med personer med kompletterande personlighetsbehov. Av detta följer att om A och B, C, D... visar hög grad av komplementaritet med avseende på de relevanta personlighetsbehoven så attraheras A mera av B, C, D... än om låg grad av komplementaritet föreligger.

Dessutom finns inom olika kulturer speciella förväntningar, som kommer att gynna vissa komplementaritetskonstellationer. Inom en

del kulturer finns exempelvis förväntningar att kvinnan skall vara mera dominant än mannen medan det inom andra kulturer kan vara tvärtom. Dessa förväntningar kommer att ingå i A:s attraktion av B, C, D. . . och eventuellt förstärka graden av komplementaritet.

Som påpekats i U2 säger Winch att teorin gäller endast för makeval och inte för val av medlem i annan grupptyp. Hans resonemang om detta går ut på att målet för äktenskapsgruppen skiljer sig i väsentliga delar från andra dyaders mål. Som jag ser det kan man applicera denna teori även på andra typer av dyader. Detta om man specificerar den med avseende på dyadtyp genom en begränsning till komplementära behovs tillfredsställande i den valsituation som gäller för en given dyad.

De data jag har rörande betydelsen av komplementaritet med avseende på vissa personlighetsbehov för dyadbildning kan inte tolkas så att de direkt stöder det berättigade i att inplacera antagandet om komplementära behov i modellen. Trots detta har jag funnit det skäligt att göra så. Som grund för detta förfarande finns följande synpunkter. För det första har i U5 komplementaritetsteorin använts utan att någon specificering gjorts rörande den givna dyadtypen, vilket för mätningen av behoven inneburit att en översatt version av Murrays generella skalor begagnats. För det andra så är det möjligt att dessa skalor inte tillfredsställande förmått mäta de avsedda personlighetsbehoven. Slutligen har här inte perceptionen av beteenden med anknytning till behoven mätts till vilket förfarande orsakerna finns presenterade i U5.

d. A:s perception av hur pass attraherad B, C, D. . . är av A. Diskussioner av denna faktor finns inte i de berörda artiklarna. Denna faktor ingår i modellen på följande sätt: Om A varseblir att B, C, D. . . är mycket attraherad av A så attraheras A mera av B, C, D. . . än om mindre attraktion percepieras. Detta antagande i modellen har att göra med A:s perception av hur pass benägen B, C, D. . . är att välja A till medlem i den givna dyaden.

e. A:s perception av andra relevanta egenskaper än de redan tidigare behandlade hos B, C, D. . . Data som berör denna faktor finns i U3 där perceptionen av styrka antages vara relevant för gruppbildandet i en experimentell spelsituation. Denna faktor ingår i modellen på följande sätt: Ju fler relevanta värdefulla egenskaper som A percepierar att B, C, D. . . har desto mera attraherad är A av B, C, D. . . Egenskaperna är icke desamma som de vilka ingår i de andra

faktorerna. Det är här snarast fråga om en slags "restfaktor". Det förefaller vara uppenbart att i vissa dyadtyper så percepierar gruppmedlemmarna att somliga egenskaper är av mycket stort värde för dyaden vilket jag antytt i U2. Om den aktuella dyadtypen är en arbetsgrupp med en fixerad målsättning så väljer A en person som besitter sådana egenskaper att denna enligt A:s perception kan utföra det ifrågavarande arbetet. Om den aktuella dyadtypen är en äktenskapsgrupp och A är en ung man, som befinner sig på en dansbana, så tenderar han att föredraga att kommunicera med — d. v. s. bjuda upp till dans — en flicka som attraherar honom fysiskt jämfört med en flicka som inte gör det. I detta exempel är fysisk attraktion en egenskap hos flickan som är av relevans för A i valprocessen för bildandet av en äktenskapsdyad. De egenskaper som ingår i denna faktor är uppenbarligen i stor utsträckning sådana som för A är relevanta med avseende på dyadens mål.

A kommer att välja den av personerna B, C, D. . . som han attraheras mest av, dvs den individ som belönar A mest, inom fältet av valbara med avseende på den givna dyadtypen. Det är givet att om A väljer B så kan icke dyaden bildas om inte också B väljer A. I nedre delen av schemat på sidan 11 finns en box för B:s val av dyadmedlem vilken avses åskådliggöra att motsvarande valprocess föreligger för B, C, D. . .

Bildandet av en dyad är en process som tar en viss tid. Under processens gång kan en mängd förändringar ske. I den uppsättning med vilka man har kommunikationsmöjligheter sker förändringar genom inflyttning, dödsfall etc och genom ändring av det sociala vane- och beteendemönstret. Inom fältet av valbara kan förändringar ske genom att de percepierade normerna och förväntningarna förändras. Attraktionen och de fem faktorerna, som bestämmer attraktionen, är också i sig föränderliga.

De fem faktorerna, vars värden bestämmer hur attraherad A är av B, C, D. . ., antages ha återverkan på kommunikationsmöjligheterna och på fältet av valbara. Som grund för detta antagande ligger en tes, som behandlats i U1 och som härstammar från Homans, att om A och B gillar varandra, dvs attraheras av varandra, så ökar deras kommunikationsfrekvens om möjligheter därtill föreligger. Det innebär för det första att om A blir attraherad av B, C, D. . . beroende på symbolmiljölikhet så tenderar A att ändra sina sociala vane- och beteendemönster och det geografiska avståndet så att kommunika-

tionsmöjligheterna med B, C, D... ökar, att om A varseblir att B, C, D... liknar honom så tenderar A att ändra sina sociala vane- och beteendemönster och det geografiska avståndet så att kommunikationsmöjligheterna med B, C, D... ökar, etc. Omvändningen gäller också att om A lever i annan symbolmiljö än B, C, D... så tenderar A att ändra sina sociala vane- och beteendemönster och det geografiska avståndet om möjligheter därtill föreligger, så att kommunikationsmöjligheterna med B, C, D... minskar etc.

För det andra innebär tesen om gillande-kommunikation att A tenderar att ändra på fältet av valbara beroende på de fem faktorernas värden. Detta kan givetvis ske på ovan beskrivna sätt, dvs att A ändrar på kommunikationsmöjligheterna, men också genom att han förändrar sin perception av normer och förväntningar rörande fältet av valbara. De percepierade normerna och förväntningarna är delvis vaga. Detta innebär att A kan vara tveksam om B, C, D... ingår i fältet. Percepierade symbolmiljölikheter, percepierade övriga likheter, etc, kan då vara så pass belönande att hans perception av normer och förväntningar förändras så att ingen tveksamhet föreligger om att B, C, D... ingår i fältet. I vissa fall kan de percepierade normerna och förväntningarna vara så pass klara att A ej kan förändra sin perception av dem. Om då A är starkt attraherad av B så kan det tänkas att han bryter mot normerna. Detta förutsätter att han i dyaden erhåller belöningar av sådan grad att de kan kompensera de bestraffningar han därigenom utsätts för. Ett specialfall kan här vara att A bryter sig ur sin sociala miljö och söker en ny sådan, där han inte percepierar dessa normer och förväntningar.

Den här presenterade modellen är icke sådan att alla de fem attraktionsfaktorerna måste uppvisa höga belöningsvärden för A med avseende på en given individ för att A skall välja denna till dyadmedlem. Den totala attraktionen är avgörande vilket innebär att ett lågt belöningsvärde på en faktor kan kompenseras av ett högt värde på en annan faktor eller att ett lågt belöningsvärde på en del i en faktor kan kompenseras av ett högt värde på en annan del. Jag antager dock att varje individ strävar efter att inom de varseblivna möjligheternas gräns uppnå maximala belöningsvärden. Det som är betydelsefullt för attraktionen är sålunda enligt denna modell hur pass belönade individer blir av andra individer. Attraktionsfaktorerna rör däremot olika värdedimensioner där värdeskalorna skapats genom individernas erfarenheter. I vissa avseenden är er-

farenheterna sådana att percepierad likhet är belönande, i andra sådana att olikhet är belönande såsom beträffande de komplementära behoven och i andra åter sådana att vissa egenskapskombinationer efter olika dimensioner är belönande. I det senare fallet kan, såsom summationsteorin bl. a. säger, skönhet hos kvinnan och rikedom hos mannen i en äktenskapsdyad vara en belönande kombination.

Attraktionsfaktorerna hänger delvis samman. Sålunda är ett antagande gemensamt: antagandet att människor strävar efter att erhålla belöningar och att undvika bestraffningar. Om inte faktorn rörande perception av övriga relevanta egenskaper specificerats så att den icke gäller egenskapen percepierad likhet så skulle faktorn perception av likhet och faktorn perception av hur attraherad andra är av A vara specialfall av faktorn relevanta egenskaper. Komplementaritetsfaktorn hänger ihop med de övriga faktorerna genom att den kan kompenseras av de andra och att man kan antaga att om komplementaritet råder så förändrar t. ex. den undergivne sin symbolmiljö lättare än vad den dominante gör.

Möjligheterna att göra observationer under själva valprocessen är begränsade. Genom att således observationerna görs först sedan valet gjorts får man räkna med vissa felfaktorer som försvårar bedömningen av själva valprocessen. Man kan bl. a. vänta sig att en slags feed-back fungerar så att attraktionsfaktorerna förstärks i sådan mening att om A har valt B så tenderar han att förstärka sin perception av egenskaper av belönande slag hos B. Detta fenomen kan förklaras på flera sätt t. ex. med tankegångar kring rationalisering eller med balansteoretiska funderingar. Den förklaring som följer av de här behandlade teoretiska ansatserna är den följande. Om A valt B så är summan av belöningsvärden för attraktionsfaktorerna för A med avseende på B hög och A förväntar sig belöningar från B. För att vara säker på att erhålla de åtråvärda belöningarna percepierar A då B så att han blir belönad. A strävar således efter att varsebli likheter med sig själv hos B vilket också påpekats i U6.

Förutom att de fem attraktionsfaktorerna kan kompensera varandra i viss mån kan en form av haloeffekt fungera, vilket innebär att om A blir belönad i några avseenden av B, C, D. . . så attraheras han av B, C, D. . . och förväntar sig och önskar belöningar även i andra avseenden. För att få denna önskade förväntan uppfylld, dvs bli belönad, så percepierar han likheter, attraktion etc hos B, C, D. . .

Avslutningsvis vill jag anknyta till anpassning eller tillfredsställelse i den bildade dyaden. Modellen för bildandet av dyader bygger på belöningsprincipen så att man väljer någon som tillfredsställer en själv. Ur modellen kan dock inte utläsas något om fortsatt anpassning och tillfredsställelse i den bildade dyaden. Dels gäller att många dyader har en målsättning av sådant slag att när målet är uppnått så upplöses dyaden, dels gäller att situationen inte sällan förändras i och med att dyaden bildats så att förväntningarna från den omgivande sociala miljön på dyaden blir en annan än på individerna innan dyaden bildades. Attraktionsfaktorn symbolmiljölikhet är rimligen sådan att om A och B har valt varandra och bildat en dyad och om de lever i samma symbolmiljö så underlättas anpassningsprocessen jämfört med om de uppvisar skillnader i symbolmiljötillhörighet (jfr U2 och U4). Vad beträffar komplementariteten däremot kan antagas i enlighet med diskussion i U4 att förväntningarna på dyadmedlemmarna från den omgivande sociala miljön inverkar på tillfredsställelsen. Detta kan ske på så sätt att om förväntningarna är att i en speciell dyad, t. ex. äktenskapsdyaden, skall mannen vara dominant och kvinnan undergiven och om i en given äktenskapsdyad förhållandet är det omvända motverkas behovsreduceringen genom att bestraffningar tilldelas utifrån genom den bristande korrespondensen med förväntningarna i omgivningen. Om däremot korrespondens föreligger mellan makarnas behovsfördelning och deras varseblivning av samhällets förväntningar så kan man vänta sig större äktenskaplig tillfredsställelse, dvs komplementaritetsantagandet kan antagas gälla i denna situation.

Sammanfattning av ingående artiklar

U1 Symbolmiljö och gillande.

Utgående från Homans tes om interaktion och gillande och från Segerstedts tes rörande symbolmiljö har uppställts antagandet att om A gillar B och B icke ogillar A så lever A och B i samma symbolmiljö. Detta antagande har testats i en undersökning utförd vid ett militärt förband genom gruppenkät på i princip alla värnpliktig personal vid förbandet. Såsom mått på gillande har där ställts en fråga av sociometrisk karaktär lydande "vilka tre av de värnpliktiga vid detta förband gillar Du bäst?" och såsom mått på symbolmiljö har använts fyra Guttmanskalor rörande attityder till befäl, attityder till den militära utbildningen, attityder till den egna gruppen och åsikter om egen nedlagd möda i tjänsten. I enlighet med definitionen av symbolmiljö krävs uppskattningar av såväl ordens deskriptiva och emotiva mening som tendensen att handla mot orden eller de objekt för vilka orden står. I denna undersökning med detta material och med dessa skalor kan man förutsätta att den deskriptiva meningen hos symbolerna är densamma för alla undersökningsobjekt. Den emotiva meningen kan mätas med de skalor vi har använt och beteendet mot symbolerna eller objekten kan i detta fall förutsättas vara desamma för alla intervjupersonerna.

Undersökningsmaterialet består av 248 värnpliktiga och bortfallet uppgår till fem procent. De fyra Guttmanskalorna har en fullt acceptabel reproducerbarhetskoefficient mätt såväl med Guttmans tumregel att reproducerbarhetskoefficienten skall vara minst 0,90, som med Greens tumregel att den faktiska reproducerbarhetskoefficienten skall ligga närmare 1,00 än den förväntade reproducerbarhetskoefficienten. Med förväntad reproducerbarhetskoefficient avses den som kan förväntas under antagandet av fullständigt oberoende mellan de använda item.

Specifika hypoteser utgående från antagandet blir 1) väljaren och den valde tenderar att ha likartade attityder, 2) i händelse av ömsesidiga val har de två som valt varandra likartade attityder. Den första hypotesen finner överensstämmelse med data endast vad gäller attityder till den egna gruppen. Den andra hypotesen motsvaras

av data vad gäller attityder till den egna gruppen och vad gäller åsikter om egen nedlagd möda i tjänsten. Det innebär att endast tre av åtta resultat motsvarar vad hypoteserna utsagt. Urvalet av området av symbolmiljötillhörighet grundades delvis på av författaren utförda observationer vid olika militära förband. Det bör noteras att populationen av kommunikations- och valbara i denna studie var klart begränsad till individerna vid det militära förbandet.

Denna undersöknings resultat visar tendenser till likheter i symbolmiljö mellan medlemmarna i de studerade dyaderna. Likheterna gäller dock inte alla områden men slutsatsen blir att tesen om symbolmiljölikheterna mellan medlemmarna i en grupp är relevant.

U2 Makeval, äktenskaplig anpassning och symbolmiljö.

Denna artikel består av en diskussion av några antaganden som behandlar makeval. Med hjälp av delar av dessa behandlas också några aspekter rörande äktenskaplig anpassning. De två deskriptiva hypoteserna om homogami och heterogami kan om de specificeras sägas komplettera varandra. De två hypoteserna måste också, om de ska vara till nytta för sociologin, transformeras till förklarande hypoteser. Ett första steg i den riktningen är idén om de fenomen man brukar kalla för närhet i det geografiska och sociala rummet. De har att göra med kontaktsannolikheternas betydelse för valet av make/maka. Det har antagits att kontaktsannolikheterna avgränsar ett fält av valbara inom vilket man väljer make resp. maka.

Enligt Winchs idéer rörande komplementaritetsteorin finns en uppsättning personlighetsbehov vilka för sitt tillfredsställande kräver att man interagerar med en människa med komplementära behov. Enligt denna idé fungerar dessa behov så att man inom fältet av valbara genom behovstillfredsställelsen såsom en viktig faktor väljer maka/make. En brist hos teorin om komplementära behov är att den enligt upphovsmannen gäller för valet av make/maka men icke för äktenskaplig anpassning. I anslutning till Segerstedts teori görs ett försök att anknyta tankegångar om symbolmiljötillhörighet till antaganden om makeval och de mekanismer som ligger bakom makevalet. Huvudantagandet här är att människor som lever i samma symbolmiljö har lättare att interagera med varandra än människor som icke lever i samma symbolmiljö. I enlighet med detta bör rimligen likheter i symbolmiljön vara belönande och, under förutsättningen att allt annat är konstant, fungera så att de verkar selegerande i fältet

av valbara. Detta innebär ett antagande om likheter i symbolmiljö mellan sådana som har valt varandra till äktenskapspartner, samt att de makar i en nybildad äktenskapsgrupp som har likartad symbolmiljö skall ha lättare att anpassa sig till varandra än sådana som icke har likartad symbolmiljötillhörighet. Likhet i symbolmiljö och komplementaritet vad gäller personlighetsbehoven verkar då underlättande på den äktenskapliga anpassningen.

Inom fältet av valbara kan två filter sägas fungera, det ena sorterar ut individer som icke tillfredsställer ens behov på det komplementära sättet. Det andra filtret eliminerar individer som icke lever i samma symbolmiljö dvs människor som icke belönar en själv i en situation av verbal interaktion. Dessa två filter tillsammans med andra kan sägas fungera jämsides i urvalssituationen. Om dessa två filter fungerar tillfredsställande kan vi anta att den senare äktenskapliga anpassningen och tillfredsställelsen blir bättre än om de icke arbetar alls.

U3 Koalitioner i triader.

Tre experiment har utförts i triader där två av medlemmarna har kunnat slå sig samman till en dyad och därigenom upplösa triaden. Såsom utgångsläge för bildandet av dyader används Caplows antagande om koalitioner i triader. Caplows teori har utvidgats med idéer rörande likhet i fråga om symbolmiljötillhörighet mellan medlemmarna i triaderna. Det antagande som uppställts för studium lyder: om i en triad endast två av dess medlemmar lever i samma symbolmiljö så tenderar dessa att bilda en koalition i vilken den tredje medlemmen icke ingår. I diskussion kring koalitionsbildningar i triader brukar sägas att dels fungerar ren spelteori, dels fungerar perception av medlemmarnas styrkesituation under koalitionsförhandlingarna. Ren spelteori är enligt detta sätt att se icke tillräcklig för att förutsäga beteendena i de typer av triader som här diskuteras. Man måste därför komplettera bilden med ett antagande om medlemmarnas perception av styrkefördelningen. Enligt mitt sätt att se är symbolmiljötillhörigheten rimligen av stor betydelse för koalitionsbildningen i triader.

Experiment 1: Tre triadtyper har utvalts för experiment där i varje triad två koalitioner är lika rimliga enligt Caplows teori. Såsom försökspersoner användes 54 värnpliktiga. De utvaldes genom en gruppenkät där två attitydskalor användes såsom mått på symbolmiljötill-

hörighet. Triaderna sammansattes så att två av dess medlemmar tillhörde samma symbolmiljö, den tredje personen den motsatta sidan. I experimentet uppmanades experimentpersonerna att spela ett tärningsspel med 52 steg eller anhalter. Varje triadmedlem erhöll en vikt vars storlek stod i relation till hans utgångsmöjlighet att vinna tärningsspelet. Försökspersonerna meddelades att de tilläts slå sig samman i en koalition bestående av två individer varvid vikterna för dessa två individer också sammanslogs och gav denna koalition större möjligheter att vinna än om medlemmarna i koalitionen spelade var för sig. Som motivation för spelet meddelades att den i kompaniet som fick den högsta totala poängsumman skulle få en present, en elektrisk rakapparat, en transistorradio el. likn.

Samtliga resultat går i antagen riktning dvs en tendens förelåg vid koalitionsbildandet så att medlemmarna i den bildade dyaden tillhörde samma symbolmiljö. Endast en tredjedel av tendenserna är dock så pass markanta att de kan antas vara uppkomna av annat än en slump.

Experiment 2: Detta experiment har i princip samma uppläggning som experiment 1. 51 värnpliktiga fungerade som försökspersoner. De utvaldes på samma sätt men från ett annat kompani. Skillnaden i experimentuppläggning ligger däri att denna gång icke utlovades någon present utan var och en uppmanades att sträva efter att få så hög sammanlagd poäng som möjligt, dessutom bjöds försökspersonerna på cigarretter och choklad i motiverande syfte.

Även vad gäller detta experiment går resultaten i antagen riktning i huvudsak; dock kan endast hälften av tendenserna antas vara resultatet av någonting annat än slumpmekanismer.

Slutsatsen av experiment 1 och 2 blir att vissa stöd erhållits för antagandet om symbolmiljöns betydelse i samband med bildningen av dyader. Givetvis är många faktorer förutom kön, ursprunglig styrka, symbolmiljö o. s. v rimligen av stor betydelse för koalitionsbildningen inom triader. Jag har emellertid genom dessa två experiment försökt kasta ljus över en av alla dessa faktorer och dess betydelse för koalitionsbildningen.

Experiment 3: Detta experiment i serien är hypotesställande snarare än hypotestestande. Samma slag av triaduppsättningar användes. Som försökspersoner fungerade 108 värnpliktiga. Experimentsituationen är densamma som i de tidigare experimenten dock med den skillnaden att något urvalsförfarande med hänsyn till symbol-

miljötillhörigheten icke företogs. a) För två av triadtyperna är utfallet det förutsagda från Caplows modell. I den tredje triadtypen motsägs däremot Caplows antagande — två personer med samma styrka i tremannagruppen tenderade att slå sig samman och bilda en koalition i mycket stor utsträckning trots att detta enligt Caplow icke är rationellt. Förklaringen härtill kan ligga i en tendens att varsebli likheter hos varandra och att dessa likheter verkar belönande på försökspersonerna. b) Likheter i socialklasstillhörighet, likheter i skolutbildning, tillhörighet till samma arbetsgrupp, tillhörighet till samma logement samt den sociometriska valstrukturen samvarierar med koalitionsbildningen. Dessa faktorer samvarierar sinsemellan i viss utsträckning vilket försvårar tolkningen av data. Det förefaller även genom detta experiment såsom vore perceptionen av likhet med potentiella koalitionspartners av stor betydelse.

Resultaten visar att om två möjliga koalitioner ur vinstsynpunkt är lika bra så tenderar man att välja den där den andra medlemmen liknar en själv i fråga om symbolmiljö och värderingar. Det tredje experimentet visar att strävan efter likhet i vissa fall till och med dominerar över strävan efter styrka eller vinst.

U4 Om makeval och prediktion av äktenskaplig anpassning.

I denna artikel uppställs en serie teoretiska satser, som är grundade på tidigare diskussioner och som resulterar i tre satser för empirisk prövning vad gäller makeval. Satserna är begränsade till vår typ av samhälle d. v. s. det där makevalet sköts av äktenskapskandidaterna själva. Teserna är:

1. Makeval sker så att kontrahenterna liknar varandra med avseende på sociala- och personlighetskarakteristika.
2. Kontrahenterna vid makevalet tenderar att varsebli likheter med varandra.
3. Kontrahenterna vid makevalet tenderar att komplettera varandras personlighetsbehov.

Den första av dessa satser rör homogami sådan den har diskuterats på senare år i den familjesociologiska litteraturen. Den andra satsen rör vad jag föredrar kalla perceptionshomogami. Den tredje satsen slutligen berör vad Winch kallar för komplementära behov. Min grundinställning vid uppställandet av dessa satser är inlärnings-

teoretisk och socialpsykologisk, d. v. s. den grundar sig på tesen att människor strävar efter att erhålla belöningar och att undslippa bestraffningar.

Den andra delen av artikeln behandlar prediktion av äktenskaplig anpassning utgående från data om makevalet. Till att börja med diskuteras äktenskaplig anpassning såsom process och såsom stadium. Om makarna vid begynnelsen av äktenskapet visar överensstämmelse i fråga om varseblivningen och förväntningarna på det egna och på makens beteende så underlättas därigenom anpassningsprocessen.

Om makarna redan från början av äktenskapet beter sig så och har sådana förväntningar att hög grad av överensstämmelse föreligger behöver inte anpassningsprocessen vara så märkbar som när deras beteenden och förväntningar inte är så överensstämmande. Man kan vänta sig att de makar som liknar varandra och vars personlighetsbehov kompletterar varandra redan vid äktenskapets ingående skulle vara väl anpassade. Artikeln avslutas med några satser rörande äktenskaplig anpassning utgående från makevalssituationen.

1. Likhet vid äktenskapets ingående i fråga om personlighetskarakteristika underlättar den äktenskapliga anpassningen.
2. Likhet vid äktenskapets ingående i fråga om sociala karakteristika underlättar den äktenskapliga anpassningen.
3. Tillhörighet till grupper utanför äktenskapsgruppen med mot den motstridiga normer motverkar den äktenskapliga anpassningen.
4. Ju större diskrepans mellan innehållet i varseblivna normer rörande behovsfördelningen i äktenskap desto lägre grad av äktenskaplig tillfredsställelse (med behov avses här komplementära behov).
5. Tidigare obenägenhet att ändra personlighetskarakteristika motverkar den äktenskapliga anpassningen (d. v. s. rigiditet under makevalsprocessen motverkar den äktenskapliga anpassningen).

U5 Några makevalsdata; komplementaritet.

I denna artikel presenteras data från en intervjuundersökning bland nygifta och lysningspar rörande makevalssituationen där aspekter som har att göra med komplementära behov tas upp.

Undersökningen utfördes i Västerås våren 1965, där båda makarna intervjuades i princip samtidigt av två intervjuare. Materialet består av 295 par efter ett bortfall på ungefär 30 %. Ett bortfall av den storleken är normalt i nuläget med tanke på den typ av undersökning det här är frågan om, såväl med avseende på innehållet i undersökningen som med avseende på att båda makarna i ett äktenskap skulle intervjuas.

Det antagande som behandlas med detta material är: kontrahenterna vid makevalet tenderar att komplettera varandras personlighetsbehov. De personlighetsbehov som valts i detta sammanhang är "dominans-undergivenhet" och "nurturance-receptiveness". Dessa två variabler kan antas vara grundläggande för andra i det här sammanhanget avsedda personlighetsbehov i den teori som uppställts av Winch. Som mått på dessa två variabler har använts två skalor i svensk översättning av Murrays skalor. Enligt antagandet skall negativt samband råda mellan mannen och kvinnan i ett nybildat äktenskap i fråga om såväl dominans-undergivenhet som nurturance-receptiveness. I detta material blev produktmomentkorrelationskoefficienten i det första fallet —0,05 i det andra fallet —0,07.

Eftersom jag har en stark känsla av att antagandet om komplementaritet vad gäller vissa personlighetsbehov är korrekt trots detta negativa resultat och trots att många andra funnit samma slag av resultat, har jag försökt studera dessa två behovsvariabler med avseende på speciella parametervärden. Därför har i denna studie en uppsättning variabler konstanthållits, sådana där likhet-olikhet mellan makarna är för handen och sådana där sakförhållanden om paret erhållits från den ena maken rörande uppgifter om förlovningstiden. Resultaten visar att för sambanden mellan mannens och kvinnans värden på behovsskalorna med avseende på de konstanthållningar som gjorts har samband kunnat konstateras i endast få fall. Antaganden som bygger på summationsteorin, teorin om komplementära behov och homogamiantagandet visar icke överensstämmelse med tillgängliga data. Det gör inte heller antagandet att ju lyckligare makarna varit under förlovningstiden desto större är graden av

komplementaritet mellan dem, inte heller antagandet att ju mindre "påtvingat" ett äktenskap varit i desto större utsträckning råder komplementaritet. Ett antagande däremot om förlovningstidens längd såsom en diskriminerande variabel i detta sammanhang finner stöd i den meningen att ju längre förlovningstiden har varit desto större grad av komplementaritet råder mellan makarna.

Enligt mitt sätt att se är teorin om komplementära behov alltför ospecificerad. Den grundläggande bristen i teorin kan vara att man tänker sig behoven befintliga och uttalade i alla situationer. En rimlig specificering är den att man kan vara dominant i vissa grupper, undergiven i andra grupper. Det innebär att komplementaritetsteorin skulle kompletteras med en specifikation angående en begränsning till komplementära behovs tillfredsställande i den speciella valsituationen, d. v. s. att vissa delar av en behovsdimension gäller i en grupptyp och andra delar i en annan.

U6 Några makevalsdata; homogami och perceptionshomogami.

I denna artikel redovisas data från samma intervjuundersökning som rapporterats i U5. Antagandet om homogami belyses med data rörande dels sociala karakteristika, d. v. s. ålder, utbildning, uppväxtmiljö, socialklasstillhörighet etc., dels med personlighetskarakteristika, d. v. s. attityder, intressen m. m. För vissa attitydområden och vissa personlighetsegenskaper har index byggande på enkla summationsskalor konstruerats. Urvalet av variabler har skett så att attitydområden såväl med som utan direkt anknytning till familjesituationen är representerade.

Om antagandet om homogami är korrekt och om mätinstrumentet också är det, så skall i detta material finnas en tendens sådan att makarna liknar varandra med avseende på varje variabel tagen för sig. I enlighet med summationsteorin som jag uppfattar den, kan antagas att olikhet mellan makarna i ett avseende kompenseras av likhet i ett annat avseende. Dock gäller att för de två komplementaritetsvariablerna gäller att om låg komplementaritet föreligger så råder likhet för homogamivariablerna. Resultaten visar att homogami föreligger för en del sociala karakteristika, ålder, utbildning, socialklass, politisk partipreferens, antalet tidigare stadigt sällskap mer än ett halvt år, uppväxtland, civilstånd vid makevalet, civilstånd vid äktenskapets ingående, antal tidigare förlovningar och nationalitet. Vid andra sociala karakteristika föreligger inget samband i antagen

riktning: uppväxtortstorlek, uppväxtortens urbaniseringsgrad, föräldrafamiljens storlek, föräldrafamiljens barnantal, faderns socialklass, grad av övertygelse i politisk åsikt, religionstillhörighet, egna umgängeskretsens storlek, kontaktfrekvens med eget umgänge och föreningstillhörighet (antal föreningar). Dessa data tyder på att idén om kontaktsannolikhetens betydelse vid makevalet kan vara rimlig. De enda personlighetsvariabler där homogami råder är attityder till föräktenskapliga samlag och dansintresse.

Med syftet att studera om konstanthållning av vissa variabler ger homogamitendenser för speciella parametervärden har konstanthållits makarnas likhet-olikhet i fråga om ålder, utbildning, socialklasstillhörighet, uppväxtortens urbaniseringsgrad, religionstillhörighet, antal tidigare förlovningar, politisk partipreferens, skalorna dominans-undergivenhet och nurturance-receptiveness. Man kan här vänta sig att summationsteoriidéer skall kunna underlätta tolkningen av sådana data. Endast i ett fåtal fall är data i enlighet med antagandena. I övrigt föreligger vissa tendenser, som dock är mycket sporadiska.

Utgående från resultat av egna tidigare undersökningar och utgående från ett socialpsykologiskt betraktelsesätt har uppställts antagandet att kontrahenterna vid makevalet tenderar att varsebli likheter med varandra. Denna tes har benämnts antagandet om perceptionshomogami. I den familjesociologiska litteraturen finner man inte data eller teori om något som liknar perceptionshomogami. För en uppsättning personlighetskarakteristika har förutom uppgifter om intervjupersonen själv också intervjupersonens varseblivning av maken inhämtats. Härvid har använts ingressformuleringar av typen: "Hur tror Ni att Er make/fästm. skulle svara. . . ". Antagandet om perceptionshomogami finner praktiskt taget genomgående stöd av data i detta material. Även för de variabler där tendenser till homogami föreligger varseblir makarna varandra som mera lika än vad de faktiskt är.

Summary

On the Formation of Dyads.

This paper is a summary of the six studies listed on page four which all deal with the formation of dyads of some kind. Theoretical as well as empirical results from these papers comprise the basis for a conclusion which takes the form of a theoretical model.

A model concerning the formation of dyads is presented; it deals with open dyads and specifically open dyads where the individual has an emotive goal with the formation of the dyad.

A person chooses a co-member in a dyad in several steps. In the first of these, most of mankind is eliminated because the person has no contact with them dependant on his geographical location and on his behaviour pattern. Among the remaining persons some will disappear since they are not eligible with respect to the given type of dyad; the reason for their ineligibility is the perception of the person that he may not or ought not to choose them as a co-member in that specific kind of dyad.

The third step is that one in which you select one person in the field of eligibles and if that person selects you a dyad is formed. The selection is determined by the interpersonal attraction, which in its turn is decided by the rewards and punishments that A receives from other persons in the field of eligibles with respect to his perception concerning five factors, namely:

a) Similarity between A and B, C, D. . . as regards symbolic environment. The more A perceives that he lives in the same symbolic environment as the others do the more attracted he will be by them.

b) Other kinds of similarities between A and B, C, D. . . The more similarities A perceives between himself and the other persons the more attracted he will be by them.

c) The degree of complementarity as regards some personality needs between A and B, C, D. . . The greater the degree of complementarity A perceives with B, C, D. . . in connection with the specific type of dyad the more attracted he will be by them.

d) How attracted B, C, D... are by A. The more A perceives that B, C, D... are attracted by him the more attracted he will be by them.

e) Some other relevant traits B, C, D... have. The more relevant traits of B, C, D... A perceives the more attracted he will be by them.

Uppsala 1966.
Appelbergs Boktryckeri AB